

**Hubert
Jedin**

**MALÉ
DĚJINY
KONCILŮ**

dekretu propukla nevůle biskupů nad privilegii žebrařských řádů v silných obžalobách a obviňováních. Posuzujeme-li věc jako celek, musíme konstatovat, že koncil právě proti nejhorším škodám, hromaděním beneficií v jedné osobě, zanedbávání rezidenční povinnosti, proti „laissez faire“ tolika církevních hodnostářů postrádal tvrdé ruky, bez níž nebylo možné provést reformu. Zápalná látka, která se nahromadila zvláště na severu, nebyla zneškodněna. To, co požadoval jeden pamětní spis španělský: „Soud musí začít v domě Hospodinově“, zůstalo nesplněno. Ani skromný obsah lateránských dekretů nebyl uveden v život a nebyl uskutečněn, protože zde nebylo dobré vůle, aby se požadavky důsledně provedly a aby se neoslabily snadno udělovanými dispensami. Lev X., syn Lorenza Nádherného, nebyl žádný reformní papež. Středověké lateránské synody se nedaly již oživit ve změněném světě. Pátý lateránský koncil byl ukončen ve 12. zasedání 16. března 1517; 31. října téhož roku přibíl Martin Luther svých 95 thesí na portál wittenberského záměckého kostela.

ROZŠTĚPENÍ VÍRY A TRIDENTSKÝ KONCIL

„Vše volá: Koncil, koncili!“ – referuje papežský nuncius Aleander o říšském sněmu ve Wormsu (1521), kde tehdy byli rozhodnuti jednat o Lutheřově záležitosti. Zatímco proces proti němu ještě probíhal, odvolal se mladý augustinián po bezvýsledném výsledku kardinálem legátem Tomášem de Vin z Gaety v Augšburku (1518) k papeži, který by měl být lépe informován a ke všobecnému koncilu, aniž vzal ohled na to, že zákaz takových odvolání vydaný Martinem V. byl opakován Piem II., Sixtem IV. a Juliem II. a byl opatřen klauzulí o neplatnosti. Podruhé se odvolával Luther na radu wittenberských právoiků ke koncilu, když dostal zprávu o bule „Exsurge Domine“ z 15. června 1520, která hrozila klatbou. Tehdy bylo odvolání jistě ještě jen procesoím šachovým tahem, neboť rok předtím označil na lipské disputaci s Janem Echem kostnický rozsudek nad Janem Husem za nespravedlivý a falešný, a dohnán do úzkých prohlásil, že i všeobecné koncily se mohou mýlit. Posledním a jediným měřítkem víry bylo pro něho tehdy již Písmo svaté (sola Scriptura).

Trval na prospěšnosti reformních koncilů. Jeho kniha vyšla v témže roce 1520 „Křesťanské šlechtě německého národa“ vyzývala „šlechtu“, tj. knížata a světské stavy k tomu, aby vzali reformu církve sami do ruky, kdyby bylo nutno, na církevním koncilu: „Proto, když to nutnost vyžaduje a papež dává křesťanstvu poboršení, má na tom pracovat, kdo nejprve může jako

věrný úd celého těla, aby to byl opravdu svobodný koncil, což nikdo tak dobře nezmůže, jako světský meč.“ Luther navrhl rozsáhlý reformní program pro budoucí koncil, který ve své kritice římské kurie a jiných církevních zlořádů mnohdy souhlasil s dřívějšími reformními předpisy, ale lišil se od nich tím, že škody církve odvozoval méně z morálního selhání lidí než z falšování pravého evangelia, na němž neslo podle jeho názoru hlavní vinu papežství a aristotelská scholastika. Co nazýval „reformací“, bylo něco jiného než reformní snahy pozdního středověku včetně konciliaristů: Přijde-li údajně zatemněné evangelium zase na světlo a ospravedlnění bude hlášáno jen skrze víru, pak najde zase církev také svoji pravou „formu“, aby byla „reformována“.

Zmíněné odsouzení 41 vět z Lutherových spisů papežem neplatilo mnohým, kteří ještě byli pod vlivem koncilní teorie, jako poslední slovo církve; jen všeobecný koncil prý může vyslovit toto slovo. „Luther byl a je v církvi; může z ní být vyloučen jen bude-li na koncilu právem odsouzen“, tato marginálie augšburského syndika Konráda Peutingera vyslovovala to, jak smýšlely široké laické ale také církevní kruhy. Přesto trvalo to téměř jednu generaci, než se uskutečnil koncil. Příčiny oddálení jsou v předcházející změně koncilní ideje, která učinila papežství opatrným a nedůvěřivým, ale také ve světově politickém protikladu mezi habsburskou světovou mocí a Francií.

„OBEČNÝ, SVOBODNÝ, KŘEŠŤANSKÝ KONCIL V NĚMECKÝCH ZEMÍCH“

Výsledek jednání koncilu se nedostal na pořad říšského sněmu ve Wormsu nejen proto, že Luther odmítal podrobit se bezpodmínečně rozhodnutí všeobecného koncilu, ale také proto, že zástupce papeže nuncius Aleander pro ně nebyl, i když ze zcela jiných důvodů. Přesvědčení, že jen všeobecný koncil je povolán, aby vynesl poslední rozsudek o pravdě a omylu v Lutherově nauce, bylo však tak všeobecně rozšířeno, že na příštím říšském sněmu v Norimberce všechny říšské stavy a to katolické i sympatizující s Lutherem požadovaly „obecný, svobodný, křesťanský koncil v německých zemích“.

Formule vypadala nevinně, ale za ní se skrývaly, alespoň podle pojetí luteránů, požadavky, které musely v Římě vzbudit silné pochybnosti. Pod slovem „svobodný“ se totiž rozumělo „bez papeže“; protože papež prý je v Lutherově věci „stranou“, nesmí prý být koncil jím ani svolán ani řízen, prý jej musí svolat císař spolu s křesťanskými knížaty. „Křesťanský“, to znamenalo, že tohoto budoucího koncilu by se účastnili nejen biskupové nebo

klerikové, ale i laici, a na něm že by hlasovali a aby se na něm postupovalo „křesťansky“, totiž aby se soudilo jedině dle měřítka Písma svatého. Z toho, že spor, který má koncil urovnat, vypukl v Německu prý vyplývá, že se koncil musí konat na půdě říše; z téhož důvodu prý se konaly staré koncily prvních století na Východě. Je zřejmo: tato interpretace norimberské formule šla daleko za změnu, kterou prodělal pojem ekumenického koncilu ve vrcholném a pozdním středověku. Ve světle koncilních dějin se ukazuje jako revoluční.

Tak se vysvětluje, že formule narazila v Římě na těžké pochyboosti. Papežem byl tehdy (1523–1534) Klement VII., bratranec Lva X. Sdílel odpor svých předchůdců proti koncilu nejen při vzpomínce na události v Kostnici a Basileji, které ležely jako temný stín nad celými dějinami před tridentským koncillem, ale také z osobních důvodů, které spočívaly ne v jeho mravním stanovisku, ale v jeho nelegitimním původu. Po dobu svého života, aniž kdy vyslovil jasně: „Ne“, odmítal žádost o svolání koncilu a snažil se ji obejít. Doufal, že se bude moci vypořádat s odpadovým hnutím jinak; věřil v kouzlo diplomatického umění.

Zabránění německému národnímu koncilu, který byl stanoven do Špýru vzhledem k zřejmé pasivitě Říma na druhém norimberském sněmu roku 1524, bylo mu usnadněno; císař jej krátce zakázal. Ale tentýž, tehdy ještě mladistvý a svým velkokancléřem Gattinaraou politicky řízený císař se stal v následující době nejhrošlivějším bojovníkem za koncilní řešení. Ve svých memoárech píše o tom (ve třetí osobě): „Od té doby, co se císař v roce 1529 poprvé odebral do Itálie a setkal se s papežem Klementem, neopomněl nikdy, kdykoliv se setkal s papežem Klementem a papežem Pavlem, rovněž na všech říšských sněmech, které pořádal a v každé jiné době a při každé jiné příležitosti, aby osobně nebo svými ministry naléhal na svolání všeobecného koncilu.“ Říká pravdu. Když Karel na cestě ze Španělska do Německa si v Boloni odnesl roku 1530 císařskou korunu, vynutil si na papeži podmíněně „aoo“ ke koncilu, totiž pro případ, že by se neuskutečnilo toužené dorozumění s protestanty. Na velkém augšburském říšském sněmu k němu skutečně nedošlo. Přesto převažovaly u Klementa VII. pochybnosti proti koncilu tak velice nad jeho přednostmi, že vázal svolání na mnohé podmínky. Zahájená jednání vedla do slepé nličky. U francouzského Františka I., který se obával od koncilu a od něho chystaného odstranění náboženského sporu v Německu vzrůstu moci svého politického protivníka Karla, našel papež zdrženlivost.

Francie zůstala i potom odmítavou nebo aspoň vyčkávající, když nástupce druhého medicejského papeže, Pavel III. (1534–1549) z rodu Farnese, s konečnou platností přislíbil císaři za jeho návštěvy v Římě na jaře 1536 svolání koncilu a brzy nato, 2. června téhož roku, to provedl. Nesmírně chytrý

farneský papež, kterého nám nesrovnatelné Tiziánovy portréty lépe charakterizují nad každé psané slovo, již dávno pochopil, že nelze dále odporovat tlaku veřejného mínění. Koncil a církevní reforma tvořily hlavní body jeho vládnoucího programu a zůstaly jimi, i když během let, čím později tím více, byl si zřetelněji vědom rizika koncilu a obětí, které opravdová reforma žádala od papeže a ve svém celkovém postoji byl zdrženlivější. Jen s výhradou je možno označit jej za prvního papeže katolické reformy.

NEÚSPĚCH MANTOVA – VICENZA

První svolání koncilu na 23. květen 1537 do Mantovy, která jako říšské léno poněkud odpovídala podmínce kladené Němci, bylo chybným tahem nejen proto, že vypukla nová válka mezi Karlem V. a Františkem I., která způsobila zrušení matného příslibu Francie, ale také proto, že mantovský vévoda podmínil ubytování koncilu ve svém sídelním městě na postavení a zaplacení tak silné stráže koncilu (5000 až 6000 mužů), že jej papež 8. října 1537 na základě dohody s Benáťany přemístil do Vicenzy. Ačkoliv byli pro řízení koncilu jmenováni tři papežští legáti, kardinálové Campeggio, Simonetta a Aleander a vydali se na cestu do Vicenzy, zůstalo oběslání také z Itálie velice chatrné. Někteří poslové německých biskupů přišli a zase odešli, němečtí protestanté, spojení od 1531 politicky a vojensky ve šmalkaldském svazu, odmítli příkře pozvání do Mantovy, které doručil nuncius Petr van der Vorst. Zahájení bylo odročováno z jednoho termínu na druhý a 21. května 1539 dokonce na neurčitou dobu. Tímto výsledkem byl velmi uspokojen anglický král Jindřich VIII., který odloučen supremátním aktem z roku 1534 od římské církve, obával se od všeobecného koncilu vytvoření kontinentální ligy namířené proti němu. Naproti tomu katolíci Německa, jejichž počet se stále menšil byli hluboce zastrášení. Na protestantské straně se říkalo otevřeně, že papež nechce zcela vážně vůbec žádný koncil; prý jen chce, podezíral ho luterán Corvinus, „dělat si blázný z králů a všeho světa.“

To on nechtěl. Neboť právě vzhledem na ohlášený koncil sezval Pavel III. na podzim 1536 do Říma reformní komisi devíti prelátů, mezi nimi nově jmenované kardinály Contariniho a Caraffu, která mu 9. března 1537 předložila dobrozdání „o očistě církve“, které co se týče jasnosti plně uspokojovalo a přimlouvalo se za mimořádně radikální zásahy do koncelářské praxe kurie a do celého církevního života. Byly vytvořeny podkomise pro reformu papežské kanceláře a komory, penitenciárie a nejsilněji napadané datarie. O motivu nemůže být pochyb: chtělo se začít „reformou hlavy“ dříve, než

koncil vyslovil tento požadavek a než nastoupil cestu, která v Basileji vedla k rozkolu.

ROZHOVOR O NÁBOŽENSTVÍ MÍSTO KONCILU

Ještě jednou se pokusil nyní císař trpělivě, ne z pověření papeže, o dorozumění s protestanty rozhovorem o náboženství. Předpoklady byly příznivější než kdy jindy. Irenické myšlenkové pochody stárnoucího Erasma (+ 1536) se nemínuly svým vlivem; mnoho Erasmovců sedělo v knížecích kancelářích a na biskupských stolicích. Pavel III. poslal nejupřímnějšího přítele dorozumění kardinála Contariniho jako legáta do Řezna (1541). Dohoda zase ztroskotala, vlastně ne proto, že dohodnutá kompromisní formule o ospravedlnění (člověk je ospravedlňován dvojím ospravedlněním, ospravedlněním Kristovým a ospravedlněním sděleným člověku) jak v Římě tak Lutherem byla odmítnuta, nýbrž konec konců na různém pojetí církve obou stran. Když protestanté odmítli nauku o přeměnění podstaty v eucharistii, definovanou čtvrtým lateránským koncilem, prohlásil Contarini každé další ustupování za „zdanlivou svornost“ (*concordia palliata*).

Z ptačí perspektivy dějin se lehce řekne, že se v Řezně pokoušeli o nemožné, ale nebyla jednota církve tak vysokou hodnotou, vůle Kristova, aby jeho učedníci byli jedno, tak přísně závazná, že se musela vyčerpat každá, i poslední možnost?

PRVNÍ SVOLÁNÍ DO TRIDENTU (1542)

Okamžitě po přerušení řezenských jednání o sjednocení se ujal Pavel III., vážně znepokojen pronikáním protestantismu do Itálie, znovu plánný koncil. Jeho nuncius Morone, nejschopnější diplomat kurie, se dohodl ve Špýru se říšskými stavy o místě koncilu. Trident, náležející k říši, ale snadno dosažitelný z Itálie a město většinou italské, odpovídal požadavku stavů, byl přijat od papeže, ale jen s pochybností. Pánem města byl kníže biskup kardinál Kryštof Madruzzo. Albrecht Dürer zachytil na své italské cestě jeho obraz: korunováno mocným, o renesanční křídlo rozšířeným biskupským hradem, mohlo město čítající tehdy o málo víc než 6000 obyvatel ubytovat s bídou sto i více biskupů, vyslance mocností s průvodem; když počet účastníků během třetího jednacího období silně vzrostl, byl prostor ovšem těsný.

Také druhé svolání koncilu, první do Tridentu, nemělo úspěch. Dva týdny po uveřejnění svolávací buly (22. května 1542) vyhlásil František I. císaři válku. Zase čekali marně papežští legáti na posilu; papež a císař se konečně dohodli za setkání v Busseto u Parmy v červnu 1543 koncil odložit. Válka pokračovala a donutila Karla V., který potřeboval pomoc zbraní protestantů, v létě 1544 na říšském sešmu ve Špýru jim k ústupkům, které vedly k prvnímu vážnému napětí mezi Římem a císařským dvorem. V napomínacím breve zapřísahal papež varovně ke vzpomínce na velké boje mezi papežstvím a císařstvím ve středověku. Když breve došlo k císaři, bylo událostmi překonáno. Uzavření míru v Crépy v září 1544 uvolnilo cestu koncilu; v tajném článku prohlásil František I. souhlas se zahájením koncilu v Tridentu a slíbil obeslání z Francie. Papež zrušil 19. listopadu odročení koncilu a svolal jej na neděli Laetare (15. března) 1545 do Tridentu. A co více: na začátku léta 1545 se dohodli papež a císař o společném postupu proti německým protestantům. Nejdříve měla být zlomena vojenská moc šmalkaldského svazu, pak se měl konat koncil za účasti protestantů. Tím se stal součástí velkého plánu k odstranění rozštěpení církve.

ŠMALKALDSKÁ VÁLKA A TRIDENTSKÝ KONCIL (1545–47)

Časový plán ovšem nemohl být dodržen. Když v červenci 1546 zahájil císař opožděně válku, pro niž jako důvod války sloužilo opětovné zpěčování protestantů obeslat tridentský koncil, byl koncil již půl roku v chodu. Byl zahájen 13. prosince 1545 v přítomnosti pouze 31 většinou italských biskupů. Řízení vedli tři papežští legáti: kardinál Del Monte, který jako hodností nejstarší byl hlavou shromáždění, učený Cervini, který jako papežův důvěrník byl jeho srdcem, a Angličan Pole, který musel svůj odpor proti supremační aktě zaplatit vyhnanstvím.

22. ledna 1546 se rozhodlo, že se budou souběžně projednávat oba hlavní úkoly koncilu, které byly jmenovány již ve svolávací bule, totiž stanovení katolického dogmatu a církevní reforma. Ve 4. zasedání z 8. dubna padlo zásadní rozhodnutí směřovatné pro celý průběh, že apoštolské tradice se mají přijímat se stejnou úctou (*pari pietatis affectu*) jako Písmo svaté, jehož kánon byl současně stanoven. V témže zasedání byl běžný latinský překlad bible, „Vulgáta“ sv. Jeronýma prohlášen za autentický, tj. postačující pro dogmatický důkaz. Studium původních biblických jazyků pokládat za zbytečné nebo dokonce je znemožnit nebylo přitom úmyslem koncilu.

Koncil si také již určil svoji formu, která se značně lišila od ústavy koncilů

15. století. Pouze biskupové, řádoví generálové a zástupci mnišských kongregací (ne jejich prokurátoři a zástupci církevních korporací, jako katedrálních kapitul a universit) měli hlasovací právo a hlasovali podle hlav, ne podle národů. Ačkoliv koncil byl podle názoru legátů ve smyslu svého svolání „zastoupením“ veškeré církve, vyvarovali se přes žádosti Španělů a některých Italů, aby do čela dekretů byla dána formule „ecclesiam universalem repraesentantes“ obvyklá v Kostnici a Basileji. Jednání probíhalo ve třech stupních. „Kongregace theologů“, v nichž školení theologové nebiskupské hodnosti se zabývali v přednáškách občas předloženými problémy, sloužily pouze informaci prelátů oprávněných hlasovat; v nich bylo možno slyšet světlá tehdejší theologie jako dominikána Dominika Soto a františkána Alfonse de Castro. Druhý stupeň tvořily generální kongregace všech prelátů oprávněných hlasovat, které se konaly ze začátku v sále bydlíště legátů, Palazzo Prato, později, když počet účastníků stoupl, v renesančním chrámě Santa Maria Maggiore. V těchto shromážděních odevzdal každý svoje „votum“ o dogmatických resp. reformních předlohách, často se rozvinuly živé debaty. Formulování dekretů obstaraly zvolené deputace, někdy také legáti s přivoláním odborníků. Ve slavnostních zasedáních, která se konala v románské katedrále sv. Vigilia, se jen hlasovalo o připravených dekrettech; jejich liturgický ceremoniál byl v podstatě stejný jako již ve Vienne. Jako sekretář koncilu úřadoval ve všech třech jednacích periodách pilný Angelo Massarelli, jemuž vděčíme za pečlivě vypracované protokoly, které chová vatikánský archiv, mimoto sedm deníků. Právo proposice, tj. stanovení programu jednání, měli legáti; ovšem každý člen, ale také u koncilu pověření vyslanci mocností, měli možnost podávat vedení koncilu žádosti.

Ačkoliv císař žádal prostřednictvím svého vyslance Františka z Toleda odvolání porady o dogmatech, urychlovali legáti jednání bez přestávky, aby zabránili odpadávání účastníků. V 5. zasedání ze 17. června 1546 byl přijat dekret o dědičném hříchu, který byl zaměřen proti pelagiánům, ale právě tak proti reformátorskému pojetí dědičného hříchu zůstávajícího po křtu. Jeden reformní dekret poskytl biskupům oprávnění dohledu nad kazateli, také nad kazateli exemptních řádů. Právě se začalo debatovat o hlavním článku o ospravedlnění, když první bojové události šmalkaldské války zpochybnilly další trvání koncilu v Tridentě.

V Tridentě se dozvěděli, že protestantský hejtman Schärldin dobyl ehrenberskou poutevnu a ohrožuje alpské přechody. Mezi Italy, kteří beztoho přišli do Tridentu proti své vůli, vypukla panika. Jen s námahou udrželi legáti, podporováni Madruzzem, koncil pohromadě. Nendvázili se bez dotazu u papeže užít oprávnění, které měli k přeložení koncilu, ačkoliv sténali pod stálým tlakem císařských.

BOUŘLIVÁ GENERÁLNÍ KONGREGACE

Jak tvrdě na sebe narážely v těchto červencových dnech názory, dokazuje průběh generální kongregace ze 30. července. Dříve stanovený termín pro následující sezení prošel. Nebylo lépe vzdát se vůbec stanovení nového termínu, protože pro válku se vše ostatní zdálo malicherné? Del Monte chtěl otázku termínu mlčky přejít, ačkoliv dva dny předtím se malá většina (29 : 25) vyslovila pro stanovení termínu. Ale proti tomuto svévolnému opatření vznesl vedoucí Španělů, kardinál Pacheco, silný protest. Legát se odvolával na zásadu, že hlasy se mají vážit, ne počítat. Zvýšeným hlasem se tázal Pacheco: „Není tedy můj hlas rovnocenný s jinými?“ Kardinál Madruzzo vyzval legáta, aby s koncilem jednal zdvořileji a křesťanstěji; jinak, dodal k tomu výhružně, viděl by se nucen mluvit jinou řečí. Tu vzplanul jasně hněv Del Montův: „Nejsem si vědom, že jsem jednal nekřesťansky. Chtějí mne, předsedu, poučovat! Změňte svůj tón, pak změním já svůj. Zde nejde o svobodu projevu mínění, ale o to, zda se máme sklonit před skrytými pohružkami (císařských) nebo ne. Může se proti mně použít násilí, ale ne nahánět mi strach.“ Pro předsedu byly v tomto okamžiku oba kardinálové ztělesněním císařské moci, která jej v Tridentu pevně držela a omezovala jeho svobodu rozhodování.

Ale Madruzzo trval na svém právu vyjádřit své mínění a také vyslovovat předsedovi napomenutí. Horkokrevný Pacheco dokonce proti němu vrhl ve vrcholném hněvu nařčení: „Zacházíte s námi jako se sluhy.“ Spor tak zesílil, že palermský arcibiskup kleče se zdviženými rukama a se slzami prosil tři kardinály, aby ukončili trapnou scénu.

Předseda trval na tom, že většina není proto pravou většinou pro stanovení určitého data, protože mnoho hlasů bylo vázáno na podmínky, takže je není možno beze všeho čítat jako hlasy „ano“; mimoto že prý jeho kolega Cervini, s nímž spolu vykonává řídicí moc, je nepřítomen. Odmítl každý ústupek.

Přesto jej prosili Pacheco a Madruzzo na konci shromáždění o prominutí, v případě, že jej urazili. Del Monte jen kývl lehce hlavou. Tu se dal Madruzzo, rozhořčen tímto jednáním, strhnout k poznámce: „Můžete moje slova chápat jak chcete; jsem šlechtic.“ Del Monte touto narážkou na svůj nízký původ smrtelně uražen, odvětil: „Ano, nejsem urozený, ale půjdu tam, kde nikdo nemůže nastrčit svou šlechtu proti mně.“ To byla pohružka přeložením, kterému se na císařské straně chtěli vyhnout za všech okolností.

OSPRAVEDLNĚNÍ A POJEM SVÁTOSTI

Zvěsti o chystaném přeložení koncilu do vnitřní Itálie pronikly až ke Karlu V.; učinil za to odpovědným kardinála Cerviniho, který platil za muže papežské důvěry a také jím byl. Plán přeložení se však stal bezpředmětným, protože císaři, v jehož armádě také bojovaly papežské oddíly, se brzy podařilo stabilizovat vojenskou situaci. Debata o ospravedlnění byla znovu zahájena koncem září, diskutovalo se důkladně o speciálních otázkách, jako o stupni jistoty milosti respektive spásy a o problému dvojí spravedlnosti, nadhozeném již v Řezně. Teprve revidovaný třetí návrh dekretu, na jehož formulaci se silně účastnil kardinál Cervini a generál augustiniánů Seripando, dosáhl v 6. zasedání ze 7. ledna 1547 téměř jednomyslného schválení koncilu. V 16 kapitolách byla předložena v pozitivní formě katolická nauka o ospravedlnění; 33 jim přiřazených kánonů odsuzovalo opačné omyly. Dva rozhodující body byly: spoluúčast lidské vůle s božskou milostí vedoucí celý proces nspravedlnění, čímž byla dána možnost lidské zásluhy (*meritum*); dále vnitřní posvěcení člověka (v protikladu k pouhému ospravedlnění) posvěcující milostí. Ne bez důvodů bylo tvrzeno, že se mohlo zabránit rozkolu ve víře nebo že přece jednání mohlo jít jinou cestou, kdyby tento dekret o ospravedlnění byl býval usnesen na pátém lateránském koncilu.

Ve srovnání s morální jednomyslností, se kterou se definovala katolická nauka o ospravedlnění proti nauce protestantské, se při projednávání otázky církevní reformy projevil silně názorové rozdíly mezi španělsko-císařskou skupinou a italskou většinou. K nejtěžším škodám církevního života náleželo, že biskupové a faráři neploili své úřední povinnosti osobně, ale prostřednictvím svých zástupců. Již v květnu 1546 vyžadovali Španělé debatu o „residenční povinnosti“. Začátkem července podalo více prelátů, mezi nimi jeden ze tří přítomných Francouzů, legátům pamětní spisy o „překážkách residence“ tj. o celém komplexu omezování biskupského působení shora i zdola, ze strany kurie a státu. Dekret o dodržování residenční povinnosti předložený v 6. zasedání k hlasování, který uvažoval trest na neomluvenou nepřítomnost po šest měsíců, byl jen „malým řešením.“ Ignoroval z velké části oprávněné stížnosti biskupů. Když se počítaly hlasy, zjistilo se, že ze 60 hlasujících biskupů jen 28 hlasovalo bezpodmínečně „ano“. Teprve po důkladném zkoumání odevzdaných hlasovacích lístků mohl být dekret dodatečně 25. února prohlášen za přijatý, když byl opozici učiněn ústupek, že se projednají právě nny stížnosti. Další reformní dekret, který byl přijat v 7. zasedání ze 3. března proti hlasům 4 Španělů, zakazoval mimo jiné spojování více biskupství do správy jednotlivce, což bylo jednou z příčin zanedbávání residenční povinnosti, a stanovil zásady pro nové právo, požadavkům duchovní správy

odpovídající právo úřadů a svěcení. V témže zasedání byl jednomyslně schválen dekret o svátostech všeobecně (počet sedmi, objektivní působnost při uskutečnění vnějších znamení) a o svátostech křtu a biřmování. Jádrem tohoto dekretu je učení, že svátosti působí milost mocí svého udělení (ex opere operato), ne pouze vírou v příslibující slovo boží.

Koncilu se zúčastnilo nyní 64 biskupů a 7 řádových představených. Práce šly dobře kupředu, nic nenaznačovalo blížící se katastrofu.

PŘELOŽENÍ DO BOLONĚ

6. března zemřel po krátké nemoci v ujelepším mužném věku biskup z Capaccia v neapoelském království. V následujících dnech se množily onemocnění i případy smrti, které správně rozpoznal koncilní lékař Fracastoro. Ten sepsal v předcházejícím roce objevnou knihu o infekčních nemocích, jako byl skvrnitý tyfus, který byl pravděpodobně zavlečen vojáky vracejícími se z Německa. Císařští popírali existenci nebezpečí, legáti a s nimi většina koncilu považovali okamžik za vhodný, aby opustili Trident a vyvlékli se z ruky císařovy. V 8. zasedání 11. března 1547 rozhodli o přeložení koncilu do Boloně, druhého města církevního státu. Protestovala menšina 14 biskupů. „Přenesení koncilu“, řekl jeden z nich, „ohrožuje návrat Němců jsoucích v omylu, mír i jednotu církve.“

Velký záměr, který papež i císař dali do základu svému společnému postupu, zněl: nejdříve válka, pak koncil. Koncil pokračoval rychleji než válka. Nyní na rozhraní roku 1546–1547 se rýsovalo blížící se vítězství císařovo. Armáda Šmalkaldských, která během pozdního podzimu stála v jižním Německu proti armádě císařské, odtáhla pro nedostatek peněz. Jedno město za druhým se vzdávalo císaři: Ulm, Frankfurt, Augšburk a mnoho měst menších. Podle papežova názoru byla válka rozhodnuta, dány předpoklady pro mírová jednání: stáhl svůj kontingent. Císař chtěl totální vítězství. Zatímco legáti šli z Tridentu do Boloně, pochodovala císařská armáda na sever, napadnout hlavního protivníka, kurfiřta Jana Bedřicha Saského. 24. dubna 1547 byl u Mühlberka nad Labem poražen a zajat.

A koncil? Byl v Boloni, ne ve dříve dohodnutém Tridentu. 21. dubna se konalo v obrovských prostorách městského gotického chrámu San Petronio zasedání jen se 36 biskupy. Po celé léto a podzim se radili o nauce o svátostech: eucharistii, pokání, svátosti nemocných, manželství, svěcení, shromažďoval se materiál o reformě svátostné praxe – ale na žádném z obou zasedání, která se konala v Boloni, se nepublikovaly příslušné dekrety. Proč?

Císař viděl, že přenesením koncilu do Boloně je jeho velký plán zkrácen. Posiloval menšinu zbylou v Tridentě, většinou Španěly, v jejím odporu a požadoval od papeže zpětné přeložení do Tridentu. Pavel III. je odmítal s odvoláním na pravoplatnost rozhodnutí o přeložení; dříve než se bude jednat, musí jej menšina poslechnout a přijít do Boloně. Obě strany se ulekly úplně roztržky, dokonce rozkolu. Když 16. resp. 23. ledna 1548 císař předložil v Římě a Boloni slavnostně protest proti přenesení, suspendoval sice papež boloňská jednání, povolal také zástupce boloňského koncilu, který byl mezitím posílen několika Francouzi, jakož i zástupce tridentské menšiny do Říma k podání zprávy – ale návrat koncilu do Tridentu neprovedl.

Karel V. byl nucen uložit na rozhodném říšském sněmu v Augšburku poraženým protestantům zatímní řešení, tzv. augšburské interim, které svým naučným obsahem bylo ještě katolické, ale činilo jisté ústupky, jako např. laický kalich a kněžské manželství: pro katolíky šel s nimi paralelně reformní statut, pro jehož provedení papež po jistém váhání poslal do Německa dva nuncie. Interim se ukázalo brzy jako závada, nejen proto, že mu chybělo církevní autorizování, ale především proto, že existující síly (kněží, zvláště kazatelé) ještě nestačily rekatolizaci území, nyní již po jednu generaci protestantských, které kladly interim vytrvalý odpor.

Protestanté nuceně slíbili v Augšburku obeslání tridentského – ne boloňského – koncilu, ovšem s výhradami, které učinily jejich příslib bezcenným: Že koncil nesmí stát pod vedením papeže, že je nutno pustit se znovu do dekretů přijatých dříve v Tridentu. Tyto výhrady trvaly také ještě v roce 1550, když někdejší předseda koncilu, nyní papež Julius III. (1550–1554), byl ochoten provést 1. května 1551 návrat koncilu do Tridentu, odmítnutý jeho předchůdcem. Císařem vědomě ignorovaná, papeži ze začátku neznámá dvojznačnost v protestantském příslibu, se stala příčinou neúspěchu tohoto prvního a posledního pokusu odstranit koncílem ve spolupráci s Němci církevní rozkol.

NAVRAŤ DO TRIDENTU (1551–1552)

Ve lhůtě, 1. května 1551, byl koncil v Tridentu zahájen (12. sczení) kardinálem-legátem Crescenziem, jemuž byli přidáni jako spolupředsedové dva znalci Německa v biskupské hodnosti, Pighino a Lippomani. Jednání začala ale teprve začátkem září, když se dostavili zástupci německého episkopátu, především arcibiskupové mohučský a trevírský, po nichž brzy následoval kolínský metropolita. Během následujících měsíců stoupl počet přítomných ně-

meckých biskupů na 13. Francouzové se nedostavili. Král Jindřich II., vra-
ceje se ke stanovisku svého otce, odmítl tridentskému „konventu“ uznání
koncilu.

S oporou přípravné práce uskutečněné v Boloni, se mohlo již 11. října
ve 13. sezení definovat učení o eucharistii: skutečná Kristova přítomnost
předpokladem, v důsledku toho také mimo přijímání. Články o udělování
eucharistie pod obojí způsobou („laický kalich“) byly prozatím staženy. Také
debata o pokání a svátosti nemocných byla poměrně rychle ukončena. 14. se-
zení ze 25. listopadu hájilo v devíti naukových kapitolách a 15 kánonech
o pokání nutnost ušní zpovědi, soudní charakter rozhřešení a zadostučinění:
dekret o svátosti nemocných, kterou Luther považoval pouze za obřad, trval
ua jejím svátostným charakteru.

Ne tak uspokojivě probíhala rozprava o reformě. Předlohy podané Cres-
cenziem nevyšly dosti daleko vstříc přáním episkopátu a šetřily příliš dosa-
vadní kuriální praxi. Když verdunský biskup Pseume, autor koncilního de-
níku, požadoval úplné odstranění klášterních komend (tj. udělování opatství
nečlenům příslušných řádů), napomenul jej legát tak ostře, že arcibiskupové
kolínský a mohučský si silně stěžovali u svých španělských kolegů. „Je to
ještě svobodný koncil?“ tázal se kolínský arcibiskup biskupa z Orense. Otáz-
ka, položená v pochopitelném vzrušení, není žádným dokladem pro nesvo-
bodu koncilu, ale jistě příznačná pro panující napětí.

PROTESTANTÉ V TRIDENTU

Napětí rostlo, když do Tridentu přibyli pověřenci německých protestantů.
Jen braniborští, kteří přišli jako první, podrobili se 11. října rozhodnutím
koncilu. Württemberští, kteří přinesli vlastní sepsané vyznání, „confessio Vir-
tembergica“, a vyslanec štrasburský, soudní pisar Jan Sleidan, trvali na svém
stanovisku a zásadně odmítali každý ústupek. Varovali se veškerého přímého
kontaktu s legátem koncilu a stykali se s ním jen prostřednictvím císařských
vyslanců. Společně s vyslanci saského kurfiřta Mořice, kteří dorazili 9. ledna
1552, požadovali v generální kongregaci ze 24. ledna pro své osobní zajiště-
ní glejt, zlepšený proti tomu, který byl dříve vydán; zacházení s Janem
Husem v Kostoici vrhalo svoje stíny. Dostali požadovanou formu glejtu
příštího dne, ale jejich daleko jdoucí požadavky a to osvobození biskupů od
přisahy věrnosti papeži, podřízení papeže koncilu ve smyslu kostnických
dekretů, opětovně zahájení jednání o věroučných dekrettech dříve přijatých,
nemohl koncil splnit aniž by se vzdal sama sebe. Jednání vedená za kuli-

sami koncilu vedla do slepé uličky. Dokonce císař, který z Innsbrucku sledoval z blízkosti jejich postup, nemohl dát svým vyslancům žádnou jinou radu, než aby v každém případě zabránili suspensi koncilu.

Loď koncilu se již bez záchrany pevně rozjela, když znepokojující zprávy z Německa si vynutily návrat německých biskupů. Saský kurfiřt Mořic, již od léta 1551 ve spolku s Francií, zbrojil k válce proti císaři. Koncem března vyrazil a pochodoval přes Augšburk na jih. Císař, zcela nevyzbrojen, uprchl z Innsbrucku. Koncil, úplně ochromen smrtelným onemocněním legáta, rozhodl 28. dubna 1552 o odročení. Unijní koncil ztroskotal.

Když se koncilní otcové vrátili do svých diecézí, zanechali v každém směru torzo. Nebyly autoritativně definovány ani všechny kontraverzní nauky, ani nebyl uspokojivě vyřešen problém církevní reformy. Dekrety ještě nena- byly právní platnosti, protože jim chybělo papežské potvrzení. Pokus podniknutý ve Španělsku a Portugalsku uvést je o své moci v platnost, přivedl Julia III. na myšlenku, shrnout dosavadní tridentské reformní dekrety ve velké reformní bule a doplnit je; zemřel, dříve než bule vyšla. Ačkoliv se konečně reformní hnutí prosadilo v obou konklávech roku 1555, z nichž vyšel nejprve bývalý legát koncilu Cervini jako Marcel II., po jeho brzké smrti kardinál Caraffa jako Pavel IV., zůstalo pokračování tridentského koncilu mimo úvahu. Pavel IV. v něm viděl dobrodružství; reformní kouvent svolaný jím v roce 1556 do Říma, který se měl stát předstupněm nového lateránského koncilu, musel být přerušen pro válku se Španělskem. Podnět k opětovnému zahájení koncilu v Tridentě přišel tentokrát z Francie.

KALVINISMUS VE FRANCII

Obě první jednací periody tridentského koncilu byly zaměřeny do Německa, země vzniku církevního rozštěpení; byly částí velkého církevně-politického záměru k obnově církevní jednoty, který společně navrhli císař i papež, ale o jeho provádění se pak rozdvojili. V dogmatických diskusích se bral ohled na Luthera, Zwingliho a další reformátory druhého řádu, ale téměř vůbec ne na Kalvína, jehož hlavní dílo dávno existovalo. Pokroky, které kalvinismus učinil v západní Evropě, především ve Francii, již během vlády Jindřicha II., překotně po jeho smrti (1559) za regentství kolísavé vládkyně Kateřiny Medicejské, činily možnou ztrátu „první dcery církve“. Koncil nebyl roku 1552 ukončen, ale jen odročen. Nyní se jevil nástupci Pavla IV., papeži Piu IV. (1559–1565), jako daný prostředek zabránit odpadu Francie a dokončit torzo. Mělo to být pokračování obou prvních zasedání, jak energicky

požadoval španělský Filip II. nebo nový koncil, jak se za to přimlouvala Francie a císař Ferdinand I.?

Svolávací bula ze 29. listopadu 1560 podporovala první výklad, ale nevyklučovala druhý. Rozhodnout musel sám koncil. Německo se odřeklo. V Naumburku shromážděná protestantská knížata odřekla hladce nunciovi Commendonemu 5. února 1561. Opatu Martinengovi, který měl předat pozvání anglické královně Alžbětě I., byl docela odepřen vjezd. Němečtí biskupové se odestavili, protože se obávali, že budou obviňováni z rušení náboženského míru uzavřeného roku 1555 v Augšburku. Ostatní země, které zůstaly katolické, přislíbily obeslání koncilu biskupy a vyslanci.

TŘETÍ ZASEDACÍ OBDOBÍ (1562–1563)

V zahajovacím zasedání 18. ledna 1562 bylo 113 nositelů mitry, více než předtím, takže nyní jako legát fungující kardinál Seripando psal do Říma, že ve srovnání s tím je zahajovací zasedání z 1545 spíše diecézní synodou než ekumenickým koncilem. Bylo nutno přeložit generální kongregace do většího prostoru, do chrámu Santa Maria Maggiore, jehož vnitřek je možno poznat na velmi rozšířené rytině. Jako předseda úřadoval Ercole Gonzaga, syn Isabelly d'Este, smýšlením a chováním kníže; k němu byli přiřazeni kromě Seripanda Hosius, známý jako kontroverzní theolog, kanonista Simonetta jako hlava „zelantů“ brzy klíčová postava koncilu a konečně papežův synovec Hohenemps, který ale – protože nebyl naprosto dorostlý úřadu legáta a neovládal ani latinu – po krátké době zase Trident opustil.

Aby se obešla vysoce politická otázka „kontinuace“, začalo se reformní předlohou, ale její první článek, který pojednával o stále ještě problematické residenční povinnosti biskupů, uvedl ihned koncil do první krize. Španělé, vedení arcibiskupem granadským Guerrerem, a část Italů požadovali totiž, aby residenční povinnost byla prohlášena za bezprostředně božský příkaz (de iure divino). Tímto jednoduchým způsobem chtěli vyloučit možnost dispensí. Kurialisté viděli v takovém prohlášení útok proti papežské moci primátu. Když dosáhli v hlasování ze 20. dubna těsné většiny 67 hlasů „placet“ (35 hlasů „non placet“, 34 apelantů, tj. takových, kteří své hlasy vložili do ruky papežovy) postavil se papež na její stranu, zakázal další diskusi o této zásadní otázce a dal pocítit svoji nemilost legátům Gonzagovi a Seripandovi, kteří podporovali ius divinum residenční povinnosti. Téměř dva měsíce koncil stál na místě.

Teprve začátkem června byla krize důvěry poněkud překonána. Aniž narazili na větší odpor, navázali zase legáti nit dogmatických projednávání tam,

kde se nechala 1551 upadnout a ve 21. zasedání ze 16. července dovedli k přijetí tehdy odmítnuté články o udělování eucharistie (Kristova přítomnost pod každou z obou způsobů), ve 22. zasedání ze 17. září dekret o mešní oběti. Poslední článek říkal, že mše jest památkou a zpřítomněním Kristovy oběti na kříži, jí rovná stejným obětním darem a týmž obětujícím knězem Kristem, od ní odlišná druhem a způsobem (nekrvavého) obětování. Žádost o kalich, kterou přednesli císař a bavorský vévoda, byla odevzdána papeži a jím po ukončení koncilu vyřízena.

VELKÁ KONCILNÍ KRIZE A JEJÍ PREKONÁNÍ

13. listopadu 1562 přijel do Tridentu Charles Guise, kardinál z Lotrinska, se 13 francouzskými biskupy. Vystoupení ještě mladého a rázného, vysoce nadaného kardinála přispělo podstatně k zostření právě propukající druhé krize koncilu, nejtěžší, kterou překonal. Mezitím se zase zabýval dekretem o residenci, který byl na jaře odložen a současně byla zahájena rozprava o svátosti svěcení. V obou se jednalo o poměru moci papežského primátu k biskupské moci, který ještě postrádal upřesnění učitelského úřadu. Přesněji šlo o otázku, jak se dá sloučit dosazování biskupů Kristem s mocí papežského primátu.

Co mohl poskytnout theologický důvtip a umění formulace, bylo vynaloženo, aby se našlo kompromisní řešení přijatelné jak pro Řím a horlivce, tak pro francouzsko-španělskou opozici. Ale všechny pokusy o řešení ztroskotaly na neústupnosti proti sobě stojících stran. Guiseovi se podařilo pohnout císaře Ferdinanda I., který zase pobýval v Innsbrucku, k intervenci. V dopise ze 3. března 1563 zapřísahal císař papeže, aby se nestavěl proti reformě připravované prostřednictvím koncilu a us chopil ho zase pro jednání zmírněním stanoviska horlivců. Vznikly i obavy z podobné intervence Filipa II. Zásah světských mocností mohl vésti k rozpadu koncilu.

Velké napětí se projevovalo ve vzájemných obviňováních a podporovalo intriky. Jeden vtíp vytvořený nějakým Francouzem tvrdil, že Duch svatý přichází do Tridentu v ranci římského kurýra. Na tom bylo pravdivé to, že legáti jako zástupci papeže byli vázáni jeho pokyny; falešné bylo nesprávné obviňování, že koncil nemá vlastní vůli, že je bez odporu řízen ze Říma. Podpory, které dostávali chudí biskupové a theologové z koncilní pokladny, nebyly kupováním hlasů. Byly zcela nutné, neboť jak by se byli jinak mohli vydržovat biskupové chudých diecézí při tridentské drahotě? Byly dávány bez podmínky, jen dle měřítka potřeby a byly navíc tak nízké, že fran-

couzský kalvinista Languet se posmíval, že biskupové neprodávají své duše dražší než němečtí lancknechtí svou službu ve zbraní. Bylo také zcela přirozené, že během krize – aby se fronty zblížily – byla snaha přitáhnout příslušníky opozice k většině. Vévoda florentský Cosimo, jehož úzké vztahy k Piovi IV. byly známy, uložil dvěma biskupům svého státu, aby se vzdali svého opozičního stanoviska. Odpověď jednoho z nich, fiesolského biskupa, je velmi charakteristická: „Odevzdal jsem svůj hlas podle svého svědomí, nemohu to měnit, i kdybych pro to měl nasadit svůj život. Jsem oddaný papeži a ve všech světských věcech poslušný Vám, svému vévodovi. Ale spása mé duše je mi velmi drahá, než abych mohl na koncilu hlasovat proti svému lepšímu přesvědčení.“

V těchto týdnech nejvyššího napětí zasáhla smrt do osudů koncilu. Krátce po sobě, 2. resp. 17. března zemřeli, zmoženi prací a starostí, oba hodnosti nejstarší legáti Gonzaga a Scipando. Na jejich místo dosadil Pius IV. svého nejlepšího diplomata a nejdůvěrnějšího poradce Moroneho a Benátčana Navagera, Morone se stal zachráncem koncilu. Jist plnou důvěrou papeže odsunul stranou vedlejší vládu horlivců s jejich vůdcem Simonettou, jel do Innsbrucku k císaři, aby jej uchlácholil a získal Guisa pro kompromis v otázce moci. Papež se zaručil vlastnoručním dopisem Filipu II. za to, že to bere vážně s reformou církve.

Konečně po desetiměsíčním přerušení umožněné 23. zasedání ze 14. července 1563 bylo bodem obratu koncilu. Omezili se na to, že odmítli protestantskou nauku o svátosti svěcení a dali dekretu o rezidenci přísnější pojetí, aniž by se zmínili o *ius divinum*. Dekret o zřizování biskupských kněžských seminářů vytvořil konečně onu instituci k výchově kléru, která dosud chyběla; koncil poznal, že zřizování theologických lektorátů, o němž se nvažovalo ve 4. zasedání, které bylo jen obnovením jednoho lateránského kánonu, neodpovídalo požadavkům doby.

MORONŮV VELKÝ REFORMNÍ NÁVRH

Jako ve Vienne biskupové, v Kostnici koncilní národy, tak v Tridentu biskupové, částečně také vlády zemí zastoupených na koncilu podávali pamětní spisy o reformních požadavcích: začátkem března 1562 skupina Italů, v dubnu Španělé; 6. června 1562 předložili svůj „reformlibell“ legátům císařští vyslanci, 3. ledna 1563 vyslanci Francie petice francouzského episkopátu. Všem společný byl požadavek, v zájmu uspořádané duchovní správy posílit moc biskupů nad diecézním a řeholním klérem jejich okrsku a odstra-

nit jejich omezování exempcemi a neoprávněnými apelacemi, ale také státními zásahy. S ohledem na tyto částečně do hloubky jdoucí národní reformní přání a konzervativnější představy, které si dělali v Římě, sestavil Morone v červenci 1563 obsáhlý reformní návrh čítající 42 článků, který byl během podzimu projednán a po řádném přepracování ve 24. a 25. zasedání přijat.

Reforma upravovala jmenování a úřední povinnosti kardinálů a biskupů, pořádání diecézních synodů (každoročně) a provinciálních koncilů (každé tři roky), vizitaci diecézí biskupem, reformu katedrálních kapitul, obsazování farností a farní kázání. Reforma řádů se omezila na jistá všeobecná pravidla o přijímání, noviciátu, kluzuře atd. Není to přehánění: tyto Moronovy reformní dekrety tvoří jádro toho, co se obvykle označuje jako „tridentská reforma.“ Její vnitřní zákon zní: Spása duší je směrodatná.

Paralelně jdoucí dogmatické rozpravy vyústily ve 24. zasedání z 11. listopadu do dekretu o svátostném charakteru manželství, který byl doplněn velmi významným reformním dekretem „Tametsi“: Tajná, t. j. beze svědků uzavřená manželství jsou nejen nedovolená, nýbrž neplatná; platné je v budoucnu jen manželství uzavřené před příslušným farářem a 2–3 svědky, které je nutno zapsat do matriky. 25. (závěrečné) zasedání ze 3. a 5. prosince přidalo k tomu dekrety o očištění, odpustcích, uctívání svatých, jejich ostatků a obrazů. „Je dobré a spasitelné vyzvat svaté“, jejich ostatky „se mají věřícími uctívat“, rovněž obrazy Krista a svatých „ne proto, že věříme, že v nich je nějaká božská síla“, ale pro vzory, které představují. „Dekret o nbrazech“ obnovil tedy v zásadě jen definici sedmého ekumenického koncilu.

ZÁVĚR A PROVEDENÍ

Proti houževnatému odporu španělského vyslance hraběte Luny a mnohých biskupů hodlal Morone koncil ukončit již proto, že koncil byl pro papeže velmi nákladnou záležitostí a vyžadoval velké papežské finance. Během prvního jednacího období stál ročně 30 až 40 tisíc skudů, téměř desetinu celkových příjmů; ve třetím jednacím období činily náklady téměř trojnásobek. Závěrečné zasedání bylo původně stanoveno na prostředek prosince. Tu přišel 1. prosince alarmující dopis papežova synovce Karla Boromejského, že papež onemocněl, že se musí počítat s nejhorsším. Aby se předem vyloučila kontroverze o právu volby papeže koncilem (jak se ostatně konala v Kostnici za zcela jiných okolností), rozhodl se Morone přeložit závěrečné zasedání na dřívější termín. Zasedání trvalo dva dny, protože se daly ještě jednou předčítat a schvalovat všechny dřívější dekrety. 199 biskupů, 7 opatů a 7 řádo-

vých generálů je podepsalo. Na konci zasedání přednesl kardinál Guise, kdysi hlava opozicé, nyní mluvčí koncilu, aklamace na současného papeže a jeho předchůdce, kteří uskutečnili koncil, na císaře Karla a Ferdinanda a všechny, kteří se zasloužili o úspěch. S přáním „Jděte v pokoji“ ukončil Morone koncil. Papež potvrdil 26. ledna 1564 všechny jeho dekrety bez výjimky a beze změny a udělil jim tím právní moc.

Tridentský koncil byl odpovědí nejvyššího církevního učitelského úřadu na protestantskou reformaci a i když ne dokonalým, tedy aspoň právě dosažitelným splněním dlouho nahromaděného požadavku po vnitřní obnově církve. Dal teologii právě jako hlásání víry jasné normy, učitelským úřadem vymezil, ale neodloučil, kde už nebylo odloučení. Proti protestantské reformaci postavil katolickou reformu, ale nerestauroval jednoduše středověk, nýbrž modernizoval ústavu a duchovní správu. Trident už nebyl shromážděním křesťanstva nerozděleného ve víře, jako čtvrtý lateránský nebo také kostnický koncil, ne zalit leskem papežského krále a císaře jako ony, ale ve svém zevnějšku skromný, avšak právě proto tím trvaleji působící akt sebevědomí a sebeobnovy.

Přesto by byl těžko vykoovával po staletí svou církevně i světsky dějinnou působnost, byl by zůstal mrtvou literou, kdyby se papežství nebylo celou svou autoritou zasadilo o provádění a doplnění jeho dekretů a kdyby jim tím nebylo poskytlo život. Pius IV. ustanovil 2. srpna 1564 kardinálskou kongregaci pro autentickou interpretaci dekretů, která dodnes trvá, jeho synovec Karel Boromejský se stal jako milánský arcibiskup svým působením vzorem tridentského pastýře. Nástupce Pia IV., Pius V., zaslal úřední vydání koncilních dekretů všem biskupům k zachovávaní, do Německa prostřednictvím sv. Petra Kanisia; dostaly se až do Ameriky a na Kongo. Podle příkazu koncilu vydal „Římský katechismus“, příručku věrouky pro faráře spočívající na tridentských dekretech, mimoto zlepšený breviář a misál, jejichž reformu zahájil koncil, ale nedokončil. Za Řehoře XIII. (1572–1585) dostali nunciové úkol, aby dohlíželi ve svém úředním obvodu na uplatňování koncilních dekretů. Jeho nástupci Sixtus V. a Klement VIII. vydali opravenou Vulgátu. V zájmu provádění snažili se papežové o uznání koncilu ze strany státu, s úspěchem ve Španělsku, Polsku a italských státech, bez výsledku ve Francii a Německu. Tak se stalo, že tridentský koncil „svým trváním, více ještě svým rozsahem, všestranností a časovostí své činnosti, hloubkou a zdatností svých naučných ustanovení, rozumností svých ústavně-právních a disciplinárních opatření, počtem a velikostí učenců, kteří na něm promluvili, konečně svými důsledky všechny ostatní koncily zastínil“ (Merkle).

V křiklavém protikladu k tomu dobře vyváženému úsudku moderního

historika označil (1619) první, proti papežství nepřátelsky zaujatý historik koncilu, Paolo Sarpi, tridentskou církevní reformu za legendu, celý koncil za vychytralý trik papežů, aby zase na sebe strhli moc. Jeho kniha byla vyvrácena v mnoha jednotlivostech na základě bohatších a lepších pramenů „Dějinami tridentského koncilu“ jezuita Pallavicina (1656), mnohem důrazněji ale nepopíratelným faktem, že tímto koncilem se formovala celá jedna epocha církve. Přešla tři století, než se zase shromáždil všeobecný koncil, ale tento začal na tom místě, kde Trident nechal mezeru: u nauky o církvi.

PRVNÍ VATIKÁNSKÝ KONCIL

Jako vodopád šly vlny francouzské revoluce a následujících sekularizací přes zdánlivě shnilou stavbu katolické církve. Odplavily, co spojovalo církev se státem a společností absolutistického věku. Zmizela německá knížecí biskupství a francouzští dvorní biskupové, tisícileté kláštery jako Reichenau a Cluny. Již před nimi padl za obět jezuitský řád osvícenskému absolutismu bourbonských dvorů. Když příval po Napoleonově pádu opadl, zůstaly nosné zdi budovy překvapivě zachovány. Po století nevážnosti ba pohrdání racionalisty si získala církev zase úctu. Bezbranný papež Pius VII. vystoupil proti všemocnému diktátorovi. De Maistre a Chateaubriand objevili velikost papežství jako nadnárodní instituce, Lamennais, Montalembert a Görres velké šance, které dalo kouzelné slovo „svoboda“ církvi, dosud spoutané státním církevnictvím. Znovu prokázala církev svou nerozbornou, protože božskou životní sílu. Byť ochuzena a ještě mnohými zbytky státní církevního myšlení zevnitř i zvenku tísněna, vrůstala do nové doby, do věku techniky a mas, pomalu, ne bez odporu a reakcí – ale vrůstala.

„SYLLABUS“ PIA IX.

Jako „liberál“, t. j. papež vnitřně otevřený novým úkolům církve, začal Pius IX. 16. června 1846 svoji vládu. Revoluce roku 1848, která poskytla katolíkům Pruska a Rakousko-Uherska volnost pohybu a zahájila tam rychlý vzestup církevního života, byla pro něho těžkým rozčarováním. Musel před revolucí uprchnout ze Říma, cizí, francouzské oddíly upravily mu cestu k návratu. Hluboce přesvědčen, že proti vpádu moderních filosofických a politických idejí do nitra církve se musí postavit hráz, chopil se podnětu tehdejšího